

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

Osobine ličnosti i stavovi prema akademsom nepoštenju

DIPLOMSKI RAD

Krešimir Vlahek

Mentor: prof. dr. sc. Denis Bratko

Zagreb, 2013.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. CILJ ISTRAŽIVANJA.....	9
3. PROBLEMI I HIPOTEZE	10
3.1. Problem.....	10
3.2. Hipoteze	10
4. METODA ISTRAŽIVANJA.....	11
4.1. Sudionici u istraživanju i postupak.....	11
4.2. Mjerni instrumenti	12
4.2.1. Upitnik stavova o akademskom nepoštenju.....	12
4.2.2. HEXACO-PI-(R) inventar ličnosti	12
5. REZULTATI I RASPRAVA.....	14
Analiza Upitnika stavova o akademskom nepoštenju	14
Analiza HEXACO-PI-R inventara ličnosti	19
Povezanost ličnosti i stavova prema akademskom nepoštenju	20
Emocionalna stabilnost.....	21
Ugodnost.....	22
Savjesnost.....	23
Ekstraverzija	24
Otvorenost prema iskustvu.....	25
Poštenje-poniznost	26
Dob i spol.....	27
Dob:.....	27
Spol:	28
6. OGRANIČENJA I PREPORUKE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA.....	30
7. PRAKTIČNE IMPLIKACIJE	32
8. ZAKLJUČAK.....	34
9. LITERATURA	35
10. PRILOG.....	38

SAŽETAK

U ovom istraživanju ispitana je povezanosti između osobina ličnosti, dobi i spola sa stavovima prema akademskom nepoštenju. Sudionici istraživanja bili su 103 učenika, tri odjela trećih i dva odjela četvrtih razreda gimnazije, raspona od 16 do 18 godina te je bilo 19 učenika i 84 učenica. Upotrijebljen je HEXACO-PI-(R) inventar ličnosti kojeg su osmislili Lee i Ashton, a mjeri šest dimenzija ličnosti. Te dimenzije su poštenje-poniznost, emocionalnost, ekstraverzija, ugodnost, savjesnost i otvorenost prema iskustvu. Stavovi prema akademskom nepoštenju mjereni su Upitnikom stavova o akademskom nepoštenju koji je konstruiran za potrebe ovog istraživanja. Pretpostavljeno je da će osobine ličnosti biti prediktori stavova prema varanju i da će postojati značajna korelacija između dobi i stava prema varanju. Provedena je analiza Upitnika stavova prema akademskom nepoštenju i izračunata pouzdanost upitnika. Korelirani su rezultati HEXACO-PI-(R) inventara ličnosti s rezultatima Upitnika stavova o akademskom nepoštenju i s podacima o dobi učenika, pomoću Spearmanovog koeficijenta korelacije. Povezanost spola učenika i rezultata Upitnika stavova o akademskom nepoštenju ispitana je point-biserijalnim koeficijentom korelacije. Rezultati su pokazali da su dimenzije ličnosti, savjesnost i poštenje-poniznost, kao i dob učenika značajno negativno povezane sa stavom prema varanju. Za ostale osobine ličnosti nije utvrđena značajna povezanost sa stavovima prema varanju.

Ključne riječi: *stavovi prema akademskim nepoštenju, HEXACO-PI-(R) inventar ličnosti, Upitnik stavova o akademskom nepoštenju, dimenzije ličnosti*

SUMMARY

The aim of this study was to investigate the association between personality traits, age and gender with attitudes toward academic dishonesty. Study participants comprised 103 third and fourth grade high school students between the age of 16 and 18 and there were 19 male and 84 female students. The study uses the HEXACO-PI (R) personality inventory designed by Lee and Ashton which measures six dimensions of personality, such as honesty- humility, emotionality, extraversion, agreeableness, conscientiousness and openness to experience. Attitudes toward cheating were measured with the Questionnaire of attitudes toward academic dishonesty that was

designed for the purpose of this study. It was assumed that the personality traits will be predictors of attitudes toward cheating and that we will also get a significant correlation between age and attitudes toward cheating. An analysis of the Questionnaire of attitudes toward academic dishonesty was conducted and its reliability was calculated. The results of HEXACO-PI (R) inventory were correlated with the results of the Questionnaire of attitudes toward academic dishonesty as well as with the age and gender of students, using the Spearman correlation coefficient. The relationship between the students' gender and the results of the Questionnaire of attitudes toward academic dishonesty was tested using the point-biserial correlation coefficient. The results showed that the dimensions of personality, conscientiousness and honesty-humility, and also the age of the students were significantly negatively correlated with the attitudes toward academic dishonesty. As for other traits, no significant correlation was found.

Key words: *attitudes toward academic dishonesty, HEXACO-PI-(R) personality inventory, Questionnaire of attitudes toward academic dishonesty, personality traits*

1.UVOD

Iako se varanje natestovima i drugi oblici akademskog nepoštenja smatraju velikim problemom, univerzalno prihvaćena definicija akademskog nepoštenja zapravo ne postoji. Akademsko nepoštenje uključuje više vrsta ponašanja, a svim tim ponašanjima zajedničko je to da krše određene norme i pravila školovanja posredno i neposredno. Iako akademsko nepoštenje nema standardnu definiciju, postoje autori koji su ponudili svoje objašnjenje akademskog nepoštenja, pa je tako Callahan (2004) definirao akademsko nepoštenje ili varanje kao " *kršenje pravila da bise akademski, profesionalno, ili financijski profitirati*". Definicije akademskog nepoštenja se razlikuju u literaturi, od objašnjenja poput "širokog raspona neprihvatljivog ponašanja" do "namjernih radnji ili namjernih činova prijevare." Kao što je navedeno, ne postoji niti jedna univerzalna definicija akademskog nepoštenja, pa se čak profesori, studenti, programi i sveučilištane slažu o tome što pripada domeni akademskog nepoštenja, a što ne. Linija između onoga što je varanje a što nije je zamagljena, posebno u svjetlu "elektroničkog rasta." Što profesori smatraju varanjem, studenti mogu smatrati jednostavnim korištenjem svojih resursa, stoga je etika varanja vrlo situacijski uvjetovana. (Aaron, Simmons i Graham -Webb, 2011).

Varanje je ponašanje koje se ne može promatrati kao vrlo podudaransko ponašanje, iako je uobičajeno praksom se ono gleda kao cjelina. Akademsko nepoštenje bi se ugrubo moglo podijeliti na nekoliko oblika ponašanja, a to su varanje na testu, varanje kod domaćih uradaka i različitih zadataka i projekata, stvaranje plagijata i krivotvorenje bilo kakvih dokumenata vezanih uz školu zbog osobnog profita (Chun-Hua i Ling-Yu, 2007). Akademsko nepoštenje nije samo problem u školama i na fakultetima jer je oblik ponašanja koji perzistira i negativno utječe na svijet rada. Pojedinci koji ovakav način ponašanja usvoje i koriste, narušavaju kvalitetu obrazovanja i posla. Korelacija između akademskog nepoštenja i profesionalne iskrenosti ukazuje na to da akademsko nepoštenje može imati dugoročni učinak na profesionalne prekršaje, stoga je intervencija potrebna da se takvo ponašanje pokuša iskorijeniti ili smanjiti prije ulaska u profesionalni svijet, jer tako dobivamo kvalitetnije radnike i kvalitetnije poslovne rezultate. (Harper, 2006). Prema tome, problem akademskog nepoštenja mnogo je širi problem nego se to u prvu ruku čini. To je problem na razini čitavog društva, a njegove

posljedice se očituju u brojnim domenama. Tehnološki razvoj uzrokovan usponom interneta omogućio je veću jednostavnostu pristupa informacijama. Akbulut i suradnici (2008; prema Sendag, Duran i Fraser, 2012) zaključili su da je internet otvorio svijet mogućnosti zakorištenja informacija, ali i za zlouporabe istih, a istraživanja prošlog desetljeća pokazuju da je korištenje interneta doprinijelo akademskom nepoštenju. Stoga, možemo pretpostaviti da je problem akademskog nepoštenja danas još veći pa je važnost bavljenja tim problemom još veća. Vjerojatno će se više od polovice sadašnjih studenata upustiti u varanje, stoga postaje imperativ istražiti razloge i obrasce ponašanja koji stoje iza ovakvog ponašanja. Nekamo moguća objašnjenja tih trendova su studentski ciljevi i vrijednosti koji se mijenjaju, te kao što su naveli Happel i Jennings (2008; prema Hamlen, 2012), pritisak za visokim ocjenama postaje toliko važan u odnosu na proces učenja da su studenti spremni učiniti sve što je potrebno kako bi se postigle ocjene. Stajališta učenika o tome što čini varanje mogu se razlikovati ovisno o vrstama ponašanja koja su za njih prihvatljiva. Jedna od varijabli važnih za razumijevanje ovakvog ponašanja mogla bi predstavljati ličnost pojedinaca. Istraživanje ovog područja moglo bi pojasniti koje su to osobine ličnosti ljudi koji se upuštaju u akademsko nepoštenje, odnosno koje su to osobine koje povećavaju vjerojatnost takvog ponašanja. Osim ponašanja, važno je ispitati i stavove učenika i studenata prema akademskom varanju jer je ponekad zbog dobre prevencije varanja, ono praktički onemogućeno. Smatramo da će stav prema akademskom nepoštenju pokazati bi li se osoba upustila u varanje kad bi imala priliku. Ispitivanjem stava, osoba se stavlja u hipotetsku situaciju različitu od realne situacije varanja.

Stav je stečena, relativno trajna i stabilna organizacija pozitivnih ili negativnih emocija, vrednovanja i reagiranja prema nekom objektu (Petz, 2003). Allport (1935) je ponudio definiciju po kojem je stav mentalna spremnost, stečena individualnim iskustvom, koja vrši direktivni ili dinamički utjecaj na reagiranje pojedinca na objekte i situacije s kojima dolazi u dodir. Stavovi se formiraju putem iskustva u cjeloživotnom procesu socijalizacije, bilo u neposrednom kontaktu s objektom stava, bilo posredno u interakciji sa socijalnom okolinom. Stavovi se sastoje od tri dijela; emocionalne,

kognitivne i ponašajne sastavnice. Iako svi stavovi imaju sve tri sastavnice, svaki pojedini stav može se zasnivati više na jednoj sastavnici nego na drugoj. Stavovi se stječu procesom socijalnog učenja, međutim istraživanja na blizancima pokazala su da individualne razlike u stavovima mogu biti povezane s genetskim faktorima. Ispitivanjem stavova prema akademskom nepoštenju, za razliku od ispitivanja ponašajnih manifestacija smanjujemo problem racionalizacije koja je prisutna kod samoizvještavanja o varanju kao ponašanju zbog odvijanja u specifičnoj situaciji. Ta racionalizacija bi mogla biti opasna zbog toga što bi i podaci takvog istraživanja bili upitni, odnosno, sudionici bi mogli za određena ponašanja smatrati da ona ne pripadaju varanju jer su racionalizirali svoje ponašanje i smatraju da ono ne pripada domeni varanja. Ispitivanje koji oblik ponašanja učenici percipiraju kao varanje, a koji ne, pitanje je koje uključuje brojne različite utjecaje mikro i makro kulture pojedinaca, poput demografskih razlike i razlika u ličnosti.

Akademskonepoštenje, odnosno varanje na ispitima u svim svojim oblicima uznemirujuće je pitanje o kojem se vrlo malo govori. Ipak, to je ozbiljan problem u nastavi, te ga se ne može ignorirati. Finn i Frone (2004; prema Chun-Hua i Ling-Yu, 2007) su zaključili da je akademsko varanje prepoznato kao vrlo čest problem koji konstantno traje na svim razinama obrazovanja. To je pitanje koje zahtijeva pozornost, te predstavlja ozbiljan problem među studentima. Stern i Havlicek (1986) navode da nalazi tipičnih istraživanja o akademskom nepoštenju pokazuju da je dvije trećine učenika varalo tijekom svojeg školovanja. Cizek (1999; prema Schmelkin, Gilbert i Silva, 2010) procjenjuje da više od jedne trećine učenika sudjeluje u nekom obliku akademskog nepoštenja u osnovnoj školi. Istraživanja pokazuju da je 70% učenika izvijestilo da su varali u srednjoj školi (Davis & Ludvigson, 1995; Schab, 1991; prema Schmelkin, Gilbert i Silva, 2010). Johnson i Martin (2005; Aaron, Simmons i Graham -Webb, 2011) izvijestili su o alarmantnom podatku da 95% učenika koji su varali nije bilo uhvaćeno. Nadalje, provedena su mnoga istraživanja akademskog nepoštenja u visokom obrazovanju. Bowers (1964; prema Sendag, Duran, i Fraser, 2012) je proveo veliku studiju u kojoj je istraživana uključenost studenata u akademsko nepoštenje. Istraživanje je provedeno na uzorku od 5000 studenata u 100 američkih kampusima svih veličina. Rezultati ovog istraživanja upućuju na to da je 75% studenata varalo tijekom svog akademskog obrazovanja na neki

način. Udrugom sveobuhvatnom istraživanju, McCabe i Trevino (1993; prema Sendag, Duran, i Fraser, 2012) su anketirali 6.000 učenika u 31 kampusu SAD-u. Oni su proučavali 14 neetičnih ponašanja, od kojih je 10 bilo identično onima iz istraživanja Bowersove. Rezultati su pokazali da je oko 66% studenata sudjelovalo u jednom od neetičkih ponašanja od kojih su se sva odnosila na akademsko nepoštenje. McCabe (2005; prema Sendag, Duran, i Fraser, 2012) (ponovno se bavio pitanjem varanja) je iznio rezultate svojeg longitudinalnog istraživanja provedenog na 50 000 studenata koji su dolazili iz više od 60 američkih kampusa. Ovi su rezultati pokazali da je na većini kampusa čak 70% studenata priznalo da je varalo na neki način tijekom svojeg obrazovanja. Da ovi nalazi ne vrijede samo za Sjedinjene Američke Države, dokazuju brojna istraživanja koja su pokazala slične stope nepoštenja i u državama izvan SAD-a. Lupton i Chapman (2002; ; prema Chun-Hua i Ling-Yu, 2007) zaključili su da je čak 69% ruskih studenata koji su diplomirali ekonomske studije izvijestilo da su varali tijekom svojeg obrazovanja. Grimes je proučavao pojavu varanja kod studenata iz osam istočnoeuropskih zemalja i bivših sovjetskih republika u Srednjoj Aziji i zaključio da je oko 76% studenata izvijestilo da su varali za vrijeme svojeg obrazovanja na fakultetu. Gotovo 84% poljskih studenata je izvijestio da su varali tijekom srednjoškolskog obrazovanja (Lupton, Chapman, i Weiss, 2000). Unatoč hipotezi da bi kolektivistička kultura mogla utjecati inhibitorno na sve oblike akademskog nepoštenja zbog toga što želi proizvesti sposobne pojedince za napredak čitavog društva, ova se visoka prevalencija varanja također pojavljuje i u azijskim zemljama. Istraživanje provedeno u Japanu pokazalo je da je 55,4% studenata izvijestilo da su varali na testu (Diekhoff, LaBeff, Ssinohara, i Yusukawa, 1999). Prema Shenu (1995; prema Chun-Hua i Ling-Yu, 2007), 85% studenata u Južnom Tajvanu varalo je na ispitima. Chang je (1995; prema Chun-Hua i Ling-Yu, 2007) proveo istraživanje na studentima na javnim sveučilištima u Tajvanu i također je dokazao da je prevalencija varanja vrlo visoka. Navedena istraživanja su samo neka od brojnih istraživanja koja su dovela do istog zaključka. Problem varanja, odnosno akademskog nepoštenja, izrazito je zastupljen i velika većina učenika srednjih škola i studenata na fakultetima varaju u svojem obrazovanju, i to neovisno o makrokulturi u kojoj se nalaze.

Kao što je već navedeno, akademsko ponašanje se može podijeliti na više različitih ponašanja. Ova bi se ponašanja mogla još više specificirati, a to se čini

posebno za potrebe pojedinih istraživanja. Različite vrste ponašanja koja bi se mogla definirati kao varanje, različite osobe percipiraju na različite načine. Neka ponašanja osobe percipiraju više, neka manje opasnima, dok za neka uopće ne smatraju da spadaju u varanje. Veliki pritisak imperativa dobrih ocjena pogoduje racionalizacijama i studenti su spremni učiniti sve da bi ih postigli. Ljudi koji se upuštaju u varanje mogu opravdati, odnosno racionalizirati svoje postupke na temelju situacije u kojoj se nalaze. Okolinski uvjeti i percepcija situacije su ključni za pojavu svih oblika akademskog nepoštenja. Pritisak za postignućem dobrih ocjena povezan je s akademskim nepoštenjem u koliko učenici dobivene zadatke percipiraju nepravednim i previše teškim (Cizek, 1999; LaBeff, Clark, Haines, i Diekhoff, 1990; Trabue, 1962; prema Pedhazur-Schmelkin, Gilbert, Silva, 2010). Na primjer, ako se zadatci smatraju previše teškim ili kao prezahtjevnim, student može opravdati svoje ponašanje varanja jer zadatci smatraju nepoštenim i besmislenim. Nadalje, znanstvenici su otkrili da učenici različitih kultura imaju različite stope učestalosti akademskog nepoštenja i različite stavove prema akademskom nepoštenju, a ove su razlike objasnili različitim vrijednostima koje se nalaze u svakoj kulturi, a odnose se na procese učenja i postizanje ocjena (Stephens, Romakin, i Yukhymenko, 2010). Također, Anderman i suradnici (2010; prema Hamlen, 2012) su dokazali da će student biti manje spremni varati ako učitelja doživljavaju vrlo dostojnim. Također je utvrdilo da su određeni oblici akademskog nepoštenja češći od drugih. Zbog navedenog, na varanje se može gledati kao najjedinstven fenomen izražen jednim indeksom, ako nam u istraživanju nisu važni oblici varanja. Na ovaj način pojam „varanja“ je univerzalan za sve sudionike jer ga povezuju baš s onim ponašanjima koja oni percipiraju kao varanje. Postoji mogućnost da određene oblike varanja u određenim situacijama sudionici ne percipiraju kao varanje. Stoga, uzimanje „varanja“ kao univerzalnog pojma sudionici ne povezuju „varanje“ s specifičnim oblikom varanja koje se odvija u određenoj situaciji, već ga radije asociraju s varanjem kao općenitim nepoželjnim i neetičnim oblikom ponašanja. Na ovaj se način također smanjuje opasnost od racionalizacije varanja, odnosno opravdavanja varanja do te mjere da se ono niti ne percipira kao varanje, a to se može dogoditi ukoliko se fokusiramo na određenu vrstu varanja. Pretpostavljamo da se specifični oblici varanja mogu vezati uz

specifične situacije, a okolnosti tih situacija, poput preteških akademskih obaveza ili nepravednih uvjeta, mogu dodatno povećati opasnost od racionalizacije varanja.

Ličnost predstavlja sveobuhvatnu cjelinu, integraciju osobina pojedinca u relativno stabilnu jedinstvenu organizaciju koja determinira njegovu aktivnost u promjenljivoj okolini i oblikuje se i mijenja pod utjecajem aktivnosti (Petz, 2003). Cattell je ponudio definiciju ličnosti po kojoj tvrdi da je ličnost ono što dozvoljava predviđanje nečega što će neka osoba učiniti u danoj situaciji i odnosi se na cjelokupno ponašanje pojedinca kako javno tako i ono ispod kože. Što se tiče strukture ličnosti, postoje brojni modeli ličnosti, međutim trenutno najdominantniji pristup unutar područja psihologije ličnosti je petfaktorski model ličnosti ili Velikih pet (Big Five) model Paula Costae i Roberta McCraea. Tupes i Chrystal dobili su 1961. godine čvrstu pet faktorsku strukturu koja se javlja bez obzira na rezultate u uzorku i vrsti podataka (prema Watson, 1989). Osobine ličnosti modela Velikih Pet su ekstraverzija, ugodnost, savjesnost, emocionalna stabilnost i otvorenost za iskustva, a one se sada naširoko promatraju kao temeljne dimenzije ličnosti (Goldberg, 1994; Costa i McCrae, 1992; prema Williams, Nathanson i Paulhus, 2010). Ekstraverzija se karakterizira kao tendencija da se bude društven, pričljiv, energičan i da se ima izražena potreba za senzacijama. Ugodnost uključuje suradnju s drugim ljudima i održavanje sklada. Savjesnost podrazumijeva ambiciju, odgovornost i urednost. Emocionalno stabilne osobe su neanksiozne, dobro prilagođene i otpornije na stres. Konačno, otvorenost za iskustva podrazumijeva neovisno razmišljanje uz estetske i intelektualne interese (Williams, Nathanson i Paulhus, 2010).

Do danas, prediktori akademskog varanja koji suprikupili najviše potpore u istraživanjima su negativni stavovi prema školi i slab akademskoj pripremi (Whitley i Keith-Spiegel, 2002). Jedan od prediktora koji bi mogao biti presudan u traženju izvora stavova prema akademskom nepoštenju i upuštanju u akte akademskog nepoštenja je ličnost. Postoji duža povijest istraživanja povezanosti ličnosti s prediktorima varanja i većina je istraživanja pokazala nikakvu ili slabu povezanost, međutim nije provedeno dovoljno istraživanja koja uključuju crtu psihoticizma, perfekcionizma, istraživanja povezana s modelom Velikih Pet, te postoji mogućnost da su upravo ova istraživanja ključna za istraživanje fenomena

varanja. Osobine ličnosti koje su povezane s varanjem uključuju nedostatak samokontrole, učestalost odugovlačenja, impulzivnost, niske razine savjesnosti i velikopotrebu za uzbuđenjem. (Nathanson, Paulhus, Williams, 2005). Iako je većina istraživanja pokazala slabe povezanosti ličnosti s prediktorima varanja, valja napomenuti da testovi integriteta pokazuju visoke negativne povezanosti s akademskim varanjem. Akademski integritet je moralni kodeksi etičko pravilo akademske zajednice. Uključuje vrijednost poput izbjegavanja varanja ili stvaranja plagijata, održavanje akademskih standarda, te poštenje istog u istraživanju. Testovi integriteta se dijelom izводе iz testova ličnosti. Digman (1997) je analizirao 14 studija koje su koristile Velikih pet inventar ličnosti i pronašao je dvije dimenzije drugog reda, od čega se jedna odnosila na emocionalnu stabilnost, ugodnost i savjesnost, a smatrao je da se ovim faktorom, koji je nazvao Digmanovim alpha faktorom, mjeri uspješnost općeg procesa socijalizacije. (Marcus, Hoft, Riediger, 2006). Viswesvaran (1998) je Digmanov alpha faktor nazvao integritetom. Najveći broj dokaza iz istraživanja prikupio se iz testova integriteta koji procjenjuju savjesnost, ugodnosti emocionalnu stabilnost. Konstrukt dobiven iz testova integriteta odgovara konstruktu socijalizacije ili Digmanovom faktor alpha. (Ones & Viswesvaran, 1998).

Lee i Ashton (2005) nedavno su proširili pet faktorski model ličnosti uključivši i šestifaktor: poštenje-poniznost, kao dio svog HEXACO modela osobina ličnosti. Poštenje-poniznost obuhvaća značajke kao što su iskrenost, poštenje i skromnost u odnosu na lukavstvo, pretencioznost i pohlepu. Faktor poštenje-poniznost pokazuje snažnu negativnu povezanost s samoizvješćima o akademskom varanju (Marcus, Lee, i Ashton, 2007). Važno je napomenuti da i model Velikih Peti i HEXACO model proizlaze iz leksičkih studija strukture ličnosti. Stoga, ne čudi da postoji dosta sličnosti između ova dva modela, međutim važno je napomenuti da šest dobivenih faktora ne reprezentiraju istih pet dimenzija kao i model Velikih Pet, s dodatkom šeste dimenzije. Dakle, HEXACO polazi od istih ulaznih podataka kao i Velikih Pet, a šesti se faktor izvlači dijeljenjem ugodnosti na dva faktora i rotacijom faktora zbog čega se oni razlikuju od onih koje nalazimo u Velikih pet. Dimenzije ekstraverzije i savjesnosti u HEXACO modelu su gotovo identične dimenzijama istog imena u modelu Velikih Pet, ali i dimenzija intelekta uz manja sadržajna odstupanja. Dimenzija otvorenost prema iskustvu, tj.

intelektu HEXACO modelu, slična jedimenziji otvorenosti prema iskustvima iz modela Velikih Pet, ali je srž dimenzije, potreba za intelektualnim iskustvima, isključena iz otvorenosti za iskustva iz HEXACO modela (Boies, Yoo, Ebacher, Lee i Ashton, 2004). Kao što je već spomenuto, dimenzije ekstraverzija, savjesnost i intelekt se uz manja sadržajna odstupanja, preklapaju između ova dva modela, međutim to ne vrijedi i za ugodnost i emocionalnu stabilnost. Ove dimenzije imaju nešto veće međusobne razlike od ostalih dimenzija jer su zamišljene nešto drugačije od svojih pandana u pet faktorskom modelu. Izmjene u konceptualizaciji ovih dvaju faktora u skladu su s nalazima iz leksičke studije nekoliko različitih jezika (Boies, Yoo, Ebacher, Lee i Ashton, 2004). Uspoređujući emocionalnost iz HEXACO modela koja uključuje facete anksioznost, plašljivost, sentimentalnost i ovisnost o drugima, s emocionalnom stabilnošću iz modela Velikih Pet, nalazimo razliku u kojoj emocionalnost iz HEXACO modela ne uključuje iritabilnost, temperament i reaktivnost, međutim uključuje sentimentalnost i osjećajnost, te na suprotnom polu hrabrost i čvrstoću. Što se tiče ugodnosti, ugodnost iz HEXACO modela sadrži facete opraštanje, blagost, fleksibilnost i strpljivost. Niska ugodnost uključuje iritabilnost, temperament, sklonost raspravljanju, te kritičnost, koje u modelu Velikih Pet pripadaju niskoj emocionalnoj stabilnosti, a ne ugodnosti (Babarović i Šverko, 2012). Šest faktora HEXACO modela možemo definirati na sljedeće načine. Za faktor poštenje-poniznost, osobe s visokim rezultatom na ovom faktoru ne manipuliraju drugima za osobnu korist, nemaju potrebu kršiti pravila, nisu zainteresirani za materijalnom dobiti, ne smatraju da polažu pravo na visoki socijalni status niti imaju snažan osjećaj osobne važnosti. Što se emocionalnosti tiče, osobe s vrlo visokim rezultatom emocionalnosti osjećaju strah od fizičke opasnosti, na stres odgovaraju anksioznošću, osjećaju potrebu za emocionalnom podrškom i osjećanjem empatije i sentimentalne povezanosti s drugima. Sljedeći je faktor ekstraverzija; a osobe s vrlo visokim rezultatom na ovoj skali imaju pozitivno mišljenje o sebi, osjećaju se sigurno u interakciji s ljudima, uživaju u društvenim okupljanjima, entuzijastični su i puni energije. Visoki rezultat na skali faktora ugodnosti definira osobe kao sklone opraštati nepravde koje su im nanesene, blažeu prosudbi drugih, spremne na kompromis i suradnju s drugima i one koje mogu lako kontrolirati svoj temperament. Visoko savjesne osobe dobro organiziraju svoje vrijeme i fizičku okolinu, rade disciplinirano da postignu ciljeve, točne su i oprezne prilikom donošenja odluka. Zadnji faktor odnosi se

na otvorenost prema iskustvu, a osobe s vrlo visokim rezultatom otvorenosti prema iskustvu uživaju u ljepoti umjetnosti i prirode, znatiželjni su, često koriste maštu u svakodnevnom životu, te pokazuju interes za neuobičajene ideje ili ljude .

2.CILJ ISTRAŽIVANJA

Akademsko nepoštenje ozbiljan je problem koji može rezultirati vrlo ozbiljnim posljedicama jer prihvaćanje ovakvog načina ponašanja narušava kvalitetu obrazovanja kao i kvalitetu rada zbog nepoštenog ponašanja na poslu. Ispitivanje stavova o akademskom nepoštenju može nam pružiti uvid u to koliko se ovaj problem ozbiljno doživljava među učenicima i koliko je ovaj način ponašanja prihvatljiv, a u krajnjem slučaju mogu poslužiti i kao prediktori za ovaj oblik ponašanja. Budući da stavovi ispitanika o varanju mogu biti povezani s osobinama ličnosti, cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos između osobina ličnosti i stavova prema akademskom nepoštenju. Ličnost je u ovom istraživanju definirana preko HEXACO modela, a osim što se željela utvrditi povezanost stavova prema akademskom nepoštenju s osobinama ličnosti učenika, utvrđena je i povezanost stavova prema akademskom nepoštenju sa spolom i dobi učenika.

3.PROBLEMI I HIPOTEZE

3.1. Problem

Ispitati povezanost osobina ličnosti učenika srednje škole prema HEXACO modelu ličnosti, izraženih preko rezultata HEXACO-PI-R inventara ličnosti sa stavovima prema akademskom nepoštenju ispitanih Upitnikom stavova prema akademskom nepoštenju.

3.2 Hipoteze

1. Emocionalno stabilnije, ugodnije i savjesnije osobe će imati negativnije stavove prema akademskom varanju.
2. Rezultati osoba na dimenziji poštenje-poniznost će biti negativno povezani sa njihovim rezultatima na Upitniku stavova prema akademskom varanju.

4. METODA ISTRAŽIVANJA

4.1. Sudionici u istraživanju i postupak

U ovom istraživanju sudjelovalo je 105 učenika gimnazijskih razreda Srednje škole u Ivancu. Od 105 sudionika u daljnju obradu podataka ušlo je njih 103, dok su preostala 2 sudionika izuzeta iz analize zbog nepotpuno ispunjenih upitnika. Sudjelovala su tri odjela 3. razreda i dva odjela 4. razreda gimnazije. Među 103 sudionika bilo je 19 učenika i 84 učenice, a prosjek godina bio je 17.3 ($M=17.27$; $SD=0.56$), s tim da je raspon godina bio od 16 do 18 godina. Ispitivanje je provedeno u Srednjoj školi Ivanec u Ivancu u roku od 4 dana i provedeno je grupno. Ispitivanje u svakom razredu trajalo je 25 minuta, 15 minuta za upitnik ličnosti i 5 minuta za upitnik stavova o akademskom nepoštenju, a upitnici su primijenjeni pri kraju nastave. Zadnjih 5 minuta bilo je rezervirano za objašnjenje cilja istraživanja i odgovore na pitanja koja su sudionici imali. Ovo je namjerno napravljeno nakon što su sudionici ispunili upitnike da ne bismo ni na koji način utjecali na hipotezu, koju bi sudionici mogli zbog toga svjesno ili nesvjesno pokušati potvrditi. Redoslijed rješavanja upitnika se mijenjao od razreda do razreda, odnosno rotirao kako bi se neutraliziralo učinak redoslijeda primjene instrumenata. Promjena redoslijeda bila je jedina namjerna razlika po kojoj su se postupci prikupljanja podataka razlikovali. Osigurani su tipični uvjeti rješavanja upitnika, odnosno svi su sudionici dobili uputu, imali su dovoljno vremena za rješavanje i nisu bili ometani nikakvim vanjskim utjecajima, a pokušali smo ove uvjete u svim razredima stvoriti što sličnijima. Istraživanje je proveo autor Upitnika stavova prema akademskom nepoštenju, a anonimnost je osigurana tako da su sudionici birali šifre na temelju kojih smo kasnije uparili rezultate. Nakon što je uputa pročitana, sudionicima se ponovilo da rade brzo, točno i da ne razmišljaju predugo o značenju tvrdnji, te da prije svega budu iskreni jer je ispitivanje u potpunosti anonimno. Da bismo motivirali sudionike za rješavanje, rečeno im je da ako svi završe ranije s rješavanjem, mogu ranije otići na odmor.

4.2. Mjerni instrumenti

4.2.1. Upitnik stavova o akademskom nepoštenju

Za ispitivanje stava o akademskom nepoštenju konstruiran je upitnik kojim se putem određivanja razine slaganja ili neslaganja s navedenim tvrdnjama ispitivao stav učenika prema akademskom nepoštenju, odnosno, podaci su prikupljeni metodom procjene Likertovom skalom raspona od 1 do 5 pri čemu je 1 značio „u potpunosti se ne slažem“, a 5, u „potpunosti se slažem“. Upitnik se sastojao od upute, traženih podataka o spolu, dobi, razredu i prostora u kojem su sudionici pisali izabrane šifre, a nakon toga su uslijedile čestice koje su ispitanici procjenjivali prema razini s kojom se slažu s njima. Upitnik je sadržavao 10 čestica, odnosno raspon rezultata bio je od 10 do 50.

4.2.2. HEXACO-PI-(R) inventar ličnosti

Da bismo ispitali osobine ličnosti, u ovom smo istraživanju koristili HEXACO-PI-(R) inventar ličnosti (Ashton & Lee, 2005). Ovaj instrument mjeri šest širokih domena ličnosti i njihove subordinirajuće aspekte. Postoji i verzija od 60 i verzija od 100 čestica. Za potrebe ovog istraživanja korištena je verzija od 100 čestica iz koje smo isključili 4 čestice vezane uz altruizam. Budući da je skala facete altruizma povezana sa nekoliko čimbenika; kod izračuna ukupnog rezultata našestfaktora, čestice skale altruizma se ne uključuju. Svaka od dimenzija ispituje se pomoću 4 pripadajuće facete sa 16 pripadajućih čestica, odnosno svaka faceta ima 4 pripadajuće čestice. Za poštenje-pozitivnost, pripadajuće facete bile su iskrenost, poštenje, izbjegavanje pohlepe i skromnost, za emocionalnost, to su bile plašljivost, anksioznost, ovisnost o drugima i sentimentalnost, za dimenziju ekstraverzije to su bile socijalno samopoštovanje, socijalna odvažnost, društvena ljubivost i životnost, za dimenziju ugodnosti, opraštanje, blagost, fleksibilnost i strpljivost, za dimenziju savjesnosti, facete su bile organiziranost, marljivost, perfekcionizam i razboritost, a za dimenziju otvorenosti kao iskustvu to su bile estetski doživljaj, radoznalost, kreativnost i nekonvencionalnost. Za ispunjavanje

upitnika koristila se Likertova skala raspona od 1 do 5, pri čemu je „1“ odgovarao „u potpunosti se ne slažem“, a „5“ „u potpunosti se slažem“. Raspon mogućih bodova bio je od 16 do 80 za svaki faktor u upitniku. HEXACO upitnik ličnosti ima već utvrđene metrijske karakteristike, a one su utvrđene na uzorku od N=1004 ispitanika, 529 studentica i 474 studenata različitih fakulteta. Rezultati su pokazali sljedeće razine pouzdanosti: za poštenje-poniznost (H) $r=0.83$, za emocionalnost (E) $r=0.78$, za ekstraverziju (X) $r=0.82$, za ugodnost (A) $r=0.85$, za savjesnost (C) $r=0.83$, te za otvorenost ka iskustvu (O) $r=0.83$. Interkorelacije su bile niske, a najveće su između ugodnosti i dimenzije poštenje-poniznost $r=0.24$, između ugodnosti i emocionalnosti $r=0.23$, te između dimenzije poštenje-poniznost i otvorenost prema iskustvu $r=0.22$. Što se tiče rezultata našeg istraživanja, oni nisu previše odstupali od navedenih. Pouzdanost za dimenziju poštenje-poniznost iznosila je $r=0.81$, za emocionalnost $r=0.81$, za ekstraverziju $r=0.85$, za ugodnost $r=0.81$, za savjesnost $r=0.82$, te smo u za dimenziju otvorenosti ka iskustvu dobili homogenost od $r=0.7$. Ovi su nam rezultati pokazali da se HEXACO-PI(R) inventar ličnosti pokazao pouzdanim i u našem istraživanju, a jedino malo veće odstupanje dobiveno je kod dimenzije otvorenosti ka iskustvu.

5.REZULTATI I RASPRAVA

Analiza Upitnika stavova o akademskom nepoštenju

Na temelju prikupljenih podataka odredili smo pouzdanost Upitnika stavova o akademskom nepoštenju utvrdili smo je metodom unutarnje konzistencije, odnosno Cronbachovom alfa koeficijentom koja iznosi $\alpha = 0.89$. Budući da se testovi koji imaju Cronbachov α iznad 0.8 smatraju visoko pouzdanima, naš Cronbachov α od 0.89 ukazuje na visoku pouzdanost upitnika, odnosno da upitnik mjeri jedan konstrukt. Zaključujemo da sve čestice upitnika mjere jedan konstrukt što se očituje u interkorelacijama između čestica. Takav pristup prilagođen je homogenim mjernim instrumentima koji mjere jedan konstrukt (Mejovšek, 2003). Takvi instrumenti su u metrijskom smislu bolji jer valjanije i pouzdanije mjere predmet mjerenja, a u našem istraživanju je to stav prema akademskom nepoštenju. Visoka unutarnja konzistencija upućuje na visoku homogenost upitnika, što znači da je moguća dobra dijagnoza mjerenog konstrukta. Izračuni povezanosti između pojedinih čestica upitnika (u prilogu) pokazuju visoke i značajne korelacije između čestica upitnika, odnosno ukazuju na to da sve čestice u upitniku mjere isti konstrukt. Prema sadržajnoj i logičkoj analizi čestica instrumenta možemo zaključiti da upitnik mjeri željeni konstrukt, ali i prema dobivenim podacima možemo pretpostaviti da bi naš upitnik mogao imati visoku valjanost. Smatramo da su sve čestice relevantne za predmet mjerenja i strogo se odnose na njega, stoga možemo i zaključiti da je sadržajna valjanost testa visoka. Pojavna valjanost testa je niska, međutim to ne smatramo problemom niti nedostatkom jer da bismo ispitali stav o varanju, čestice se moraju direktno odnositi na predmet mjerenja. Kod konstrukcije upitnika pazili smo na to da nemamo samo pozitivno ili samo negativno formulirane tvrdnje, stoga 4 od 10 tvrdnji smo morali obrnuto bodovati. Ukupan rezultat u testu dobili smo jednostavnom linearnom kombinacijom odgovora na 10 čestica. Deskriptivna statistika formiranih ukupnih rezultata nalazi se u Tablici 1.

Tablica 1

Tablica deskriptivnih podataka Upitnika stavova o akademskom nepoštenju na N=103

	N	min	max	M	SD	α	nagnutost	spljoštenost
Upitnikastavova o akademskom nepoštenju	10	12	48	33.93	7.58	0.89	-.71	.32

LEGENDA:

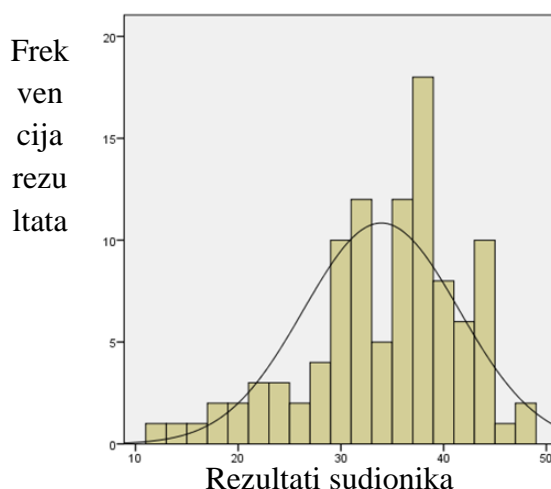
N – broj čestica

M – aritmetička sredina

SD – standardna devijacija

α - Cronbachov Alfa koeficijent pouzdanosti

Distribucija ukupnih rezultata Upitnika stavova o akademskom nepoštenju statistički se značajno razlikuje od normalne distribucije što zaključujemo Shapiro-Wilkovim testom, ($W=0.96$; $p<.05$) i Kolmogorov-Smirnovljevim testom ($Z=0.11$; $p<.05$). Izgledom distribucije i grupiranjem rezultata oko crte regresijemožemo vidjeti da distribucija odstupa od normalne. Izgled distribucije rezultata Upitnika stavova o akademskom nepoštenju pokazan je na Slici 1. Distribucija koju smo dobili negativno je asimetrična, odnosno, najveći broj rezultata grupira se oko većih vrijednosti. Prema tome, rezultati pokazuju da sudionici u prosjeku imaju pozitivnije stavove prema varanju nego što bismo to očekivali po normalnoj distribuciji. Sudionici su mogli postići minimalno 10, a maksimalno 50 bodova. Maksimalni postignuti rezultat u ovom istraživanju iznosi 48, a minimalni 12. Sudionici su u prosjeku postizali rezultat 34 ($M=33.93$; $SD=7.58$). Nagnutost distribucije iznosi $-.71$, a spljoštenost $.32$.

Slika 1. : Grafički prikaz distribucije rezultata Upitnikastavova o akademskom nepoštenju (N=103)

Tablica 2

Tablica aritmetičkih sredina i standardnih devijacija čestica Upitnika stavova o akademskom nepoštenju.

Broj čestice	Čestica	M	SD
1.	Varanje na kontrolnom ispitu prihvatljiv mi je način ponašanja	3,13	1,06
2.	Ako imam priliku varati, vjerojatno ću to i učiniti.	3,61	1,11
3.	Nakon što sam varao/la na kontrolnom ispitu ili u školskoj obavezi, osjećam grižnju savjest.	3,49	1,16
4.	Smatram da je u redu varati ako nisam imao/la vremena naučiti.	3,26	1,03
5.	Radije ću varati, nego da dobijem lošu ocjenu.	3,69	1,1
6.	Svi ostali varaju u školskim obavezama i na ispitima, stoga smatram da mogu i ja.	3,45	1,15
7.	Smatram da je u redu varati ako ću tako pomoći kolegi/ci.	4,06	0,89
8.	Smatram da ljudi koji varaju na kontrolnim ispitima i obavezama nisu poštteni, te trebaju snositi posljedice.	3,3	0,98
9.	Smeta me kad učenici varaju u školskim obavezama i na ispitima.	3,57	0,99
10.	Varati na kontrolnim ispitima i školskim obavezama je vrlo nepošteno prema profesoru i učenicima koji ne varaju.	2,56	1,04

Sudionici su postizali najviše rezultate na sedmoj čestici ($M=4,06$), koja je glasila „Smatram da je u redu varati ako ću tako pomoći kolegi/ci.“, najmanje na desetoj čestici ($M=2,56$) „Varati na kontrolnim ispitima i školskim obavezama je vrlo nepošteno prema profesoru i učenicima koji ne varaju“.

Pretpostavljamo da su rezultati na sedmoj čestici najviši, odnosno sudionici se sa ovom česticom najviše slažu, jer osim što čestica ispituje stav prema varanju, smatramo da ispituje i neki drugi faktor. Taj faktor bi se u prvom redu mogao odnositi na ugodnost, točnije altruizam, facetu ugodnosti. To smatramo zbog toga jer smo koristili riječ „kolega“ i situaciju u kojoj se pomaže drugim osobama. Čestica bi također mogla ispitivati neke konstrukte koji se odnose na društvene odnose i sliku o sebi. Smatramo da

bi zbog ovog rezultati mogli u prosjeku biti viši jer daju povratnu sliku sudionicima da su altruistične osobe.

Prosječan rezultat na desetoj čestici, „Varati na kontrolnim ispitima i školskim obavezama je vrlo nepošteno prema profesoru i učenicima koji ne varaju.“ najniži je od svih čestica upitnika, odnosno sudionici se sa navedenom česticom najmanje slažu. Smatramo da čestica ukazuje na manjak uvida u posljedice problema varanja na društvo. Pretpostavljamo da učenici u prosjeku ne smatraju da varanje može utjecati i imati posljedice na druge učenike i profesore, odnosno društvo, već ga smatraju ponašanjem koje utječe samo na njih.

Budući da metrijske karakteristike upitnika ovise o uzorku na kojem je primijenjen, da bi se mogla provesti analiza čestica, potreban nam je heterogeni uzorak. U našem istraživanju imali smo vrlo homogen uzorak (80% učenika, samo gimnazijski razredi, 16 do 18 godina) stoga bi u sljedećem istraživanju metrijske karakteristike trebale biti provjerene na heterogenijem uzorku i trebali bi koristiti metodu test-retest i/ili metodu paralelnih formi ukoliko bi imali paralelni upitnik, kako bismo provjerili pouzdanost našeg upitnika koju smo u našem istraživanju utvrdili metodom unutarnje konzistencije. Važno je napomenuti da je upitnik stavova o akademskom nepoštenju konstruiran i po prvi puta korišten za potrebe našeg istraživanja, stoga ne postoje podaci o metrijskim karakteristikama čestica, niti samog testa te su metrijske karakteristike upitnika utvrđene na rezultatima ovog istraživanja. Pouzdanost se odnosi na točnost mjerenja bez obzira na ono što se mjeri. Kao što je već navedeno, utvrdili smo da je konstruirani upitnik pouzdan. Pouzdanost izražena unutarnjom konzistencijom dobiva se jednokratnom primjenom upitnika ili testa, akoeficijent unutarnjekonzistencije dobiva se korelacijama između čestica, odnosno interkorelacijama čestica. Koliko će taj koeficijent iznositi ovisi o broju čestica i korelacijama između njih. Nismo dobili podatke o vremenskoj stabilnosti upitnika, ali smo dobili podatke koji govore o homogenosti, pa nam je koeficijent unutarnje konzistencije dobar pokazatelj pouzdanosti upitnika.

Distribucija koja je odstupala značajno od normalne i bila je negativno asimetrična pokazuje da je prosječna vrijednost rezultata stavova prema varanju u

području viših vrijednosti, što znači da u prosjeku sudionici imaju pozitivnije stavove prema varanju. Prema tome, prosječni je rezultat viši nego što smo to očekivali po normalnoj raspodijeli. Prije nego ponudimo moguća objašnjenja ovog nalaza, treba napomenuti da distribucija, iako značajno, blago odstupa od normalne. Osim mogućnosti koje ćemo navesti, treba uzeti u obzir da nedostatak istraživanja može biti jedan od razloga dobivene asimetrične distribucije. Možemo postaviti hipotezu po kojoj se u našoj kulturi ovaj oblik ponašanja ne doživljava toliko neprihvatljivim, što može biti rezultat raznih društvenih procesa, promjena, društvene etike, utjecaja kulture, ali i mogućih problema u školstvu. Problem može biti nedostatak poticanja akademskog integriteta i etičkog ponašanja tijekom školovanja. Varanje se ne percipira kao ozbiljan problem i prema tome ne postoje ni primjerene kazne ni razlog da se upuštanje u ovakvo ponašanje smatra ozbiljnim kršenjem etičkih pravila. Treba uzeti u obzir da su rezultati mogli biti povišeni zbog socijalnih procesa po kojima bi učenici izvještavali da su im stavovi prema varanju pozitivniji nego što to zapravo jesu. Utjecaj može proizlaziti iz potreba za sukobom s autoritetom, testiranja granica, odnosno razvojne faze preispitivanja budući da se radi o učenicima 3. i 4. razreda. Na kraju, utjecaj može proizlaziti iz problema koji se tiču izvedbe nastave. Istraživanja su pokazala da su učenici spremniji varati ako seobaveze percipiraju nepravednima i/ili suviše teškima.

U ovom istraživanju bavili smo se ispitivanjem stavova, a jedan od razloga tome je smanjena racionalizacija situacija i karakteristika tih situacija, koja je prisutna kod samoizvještavanja o varanju kao ponašanju. Općeniti stavovi o varanju nisu toliko vezani uz određenu situaciju u kojoj se varanje odvija. Varanje koje se odvija u konkretnoj situaciji i koje zbog okolnosti te situacije može biti pod utjecajem racionalizacije, ponekad se neće percipirati kao varanje. Važno je napomenuti da ovaj pristup nije u potpunosti u skladu s teorijom Fishbeina i Ajzena, prema kojoj za predviđanje ponašanja nije bitan opći stav nego stav prema specifičnom ponašanju o kojem se radi (Fishbein i Ajzen, 1974). Budući da nismo mjerili pobudljivost stava prema varanju, ne možemo biti sigurni koliko je stav u skladu s ponašanjem, međutim pobudljivost proizlazi iz izravnog ponavljanog iskustva s objektom stava, a podaci pokazuju da je prevalencija varanja vrlo velika. Stoga možemo pretpostaviti da je pobudljivost stava prema varanju jaka, a teorija glasi da će stavovi ljudi omogućiti

predviđanje spontanijeh ponašanja i biti sukladni s tim ponašanjima kada su stavovi jako pobudljivi, a ako stavovi nisu jako pobudljivi, vjerojatne odrednice ponašanja biti će obilježja situacije. Iako nas u našem istraživanju više zanima sam stav prema varanju nego samo ponašanje, zbog praktičnih implikacija važno nam je i predviđanje takvog ponašanja. Ipak, moramo imati na umu da stavovi i ponašanje nisu uvijek usklađeni. Uz to, koristili smo pojam „varanje“ koji je univerzalan te je uključivao sve oblike akademskog nepoštenja, tj. varanja jer „varanje“ je pojam za koji pretpostavljamo da svi učenici povezuju s nekom vrstom ponašanja u kojem se krše pravila (npr. za nekoga plagiranje nije toliko ozbiljan oblik varanja, već samo prepisivanje, dok su za nekog oba načina ponašanja ozbiljni oblici varanja, međutim oboje percipiraju ova ponašanja kao varanje). Tako se svi oblici varanja svode na jedan fenomen, stav prema varanju, koji je izražen jednim indeksom. Na taj način nije važno koji određeni oblik ponašanja učenici percipiraju kao varanje, a koji ne, već nam je važan njihov općeniti stav prema varanju.

Analiza HEXACO-PI-R inventara ličnosti

Već je napomenuto da modeli Veliki i Mali HEXACO proizlaze iz leksičke strukture ličnosti, stoga je važno reći da su podaci pokazali adekvatnost HEXACO modela ličnosti i u Hrvatskoj. Kao što je već ranije spomenuto, ustanovljena je visoka pouzdanost, visoka faktorska valjanost, te visoka konstruktna i diskriminativna valjanost HEXACO-PI-R inventara ličnosti, a podaci su pokazali adekvatnost modela ličnosti i u Hrvatskoj. HEXACO model ima mnoge prednosti nad drugim modelima zbog dimenzija poštenje-poniznost i različitog značenja ugodnosti i emocionalnosti. Kombinacija visokog poštenja i ugodnosti ukazuje na prosocijalno i etično ponašanje i obrnuto, kombinacija visoke emocionalnosti i ugodnosti ukazuje na altruizam; nizak rezultat na poštenju, ugodnosti i savjesnosti je povezan s delinkventnim ponašanjem; nizak rezultat na dimenziji poštenje-poniznost povezan je s rizičnim ponašanjem na poslu, a negativan pol dimenzije poštenje-poniznost povezan je s „mračnom trijadom“, odnosno s psihopatologijom, makijavelizmom i narcizmom (Babarović i Šverko, 2012). Iako nije bilo vezano uz cilj našeg istraživanja izračunali smo interkorelacije rezultata dimenzija HEXACO-PI-R inventara ličnosti našeg

istraživanja, kao i deskriptivnu statistiku inventara ličnosti (u prilogu). Rezultati našeg istraživanja također su pokazali niske interkorelacije, sa sličnim trendovima kao i u validaciji Babarovića i Šverko (2012), međutim nismo dobili niti jednu značajnu korelaciju, ali kod svih dimenzija možemo vidjeti trend većih korelacija i smjera povezanosti između dimenzija u skladu s već provedenom validacijom inventara ličnosti. U ovom slučaju također, ova odstupanja od originalnog istraživanja objašnjavamo prvenstveno razlikom u veličini uzorka, N=103 u našem istraživanju, nasuprot N=1004 u originalnom istraživanju.

Povezanost ličnosti i stavova prema akademskom nepoštenju

Kao što je to objašnjeno u cilju istraživanja, ono što smo u našem istraživanju htjeli, bilo je ispitati povezanost između stavova prema akademskom nepoštenju i osobina ličnosti. Do ovih smo podataka došli tako da smo korelirali ukupan rezultat svakog sudionika postignut Upitnikom akademskog nepoštenja s ukupnim rezultatom za svakog sudionika, za pojedinu dimenziju, postignutim HEXACO-PI-(R) inventarom ličnosti. Da bismo ovo izračunali, koristili smo Spearmanov koeficijent korelacije koji je neparametrijski test, budući da je distribucija rezultata na Upitniku stavova prema akademskom nepoštenju odstupala od normalne. Rezultati istraživanja prikazani su u „Tablici 3.“ i pokazuju korelacije između dimenzija ličnosti i stava prema varanju, uz stupanj rizika od 1%.

Tablica 3

Tablica vrijednosti povezanosti stava prema varanju sa šest dimenzija ličnosti po HEXACO modelu, dobi i spolu sudionika

	Emocionalna stabilnost	Ugodnost	Savjesnost	Ekstraverzija	Otvorenost ka iskustvu	Poštenje-poniznost	Dob	Spol
Stav prema varanju	r=0.1 p>0.05	r=0.11 p>0.05	r=-0.32 p<0.01	r=0.14 p>0.05	r= 0.17 p>0.05	r=-0.41 p<0.01	r=-0.28 p<0.01.	r= -0.06 p>0.05

U istraživanju smo postavili 2 hipoteze koje su se odnosile na povezanost stava prema varanju sa svakom od dimenzija ličnosti. Iako su obje hipoteze bile u istom smjeru, odvojili smo ih zbog teorijskih polazišta za hipoteze. Istraživanja su pokazala da osobine ličnosti koje su povezane s varanjem uključuju nedostatke samokontrole, učestalost dugovlačenje, impulzivnost, niske razine savjesnosti i veliku potrebu za uzbuđenjem, a na temelju provedenih studija su i stvorene hipoteze. Što se tiče ranijih istraživanja, unatoč sve većoj važnosti modela Velikih Pet, samo dimenzije ekstraverzija i neuroticizam dobile su veću pozornost u istraživanju povezanosti osobina ličnosti i varanja.

Emocionalna stabilnost

Po prvoj smo hipotezi predviđjeli da će dimenzije emocionalne stabilnosti, ugodnosti i savjesnosti biti negativno povezane sa stavovima prema akademskom nepoštenju. U našem istraživanju korelacija između emocionalnosti i stava prema varanju iznosila je $r=0.098$; $p>.05$. Korelacija između varijabli nije nađena. Ovaj nalaz nije u skladu s postavljenom hipotezom po kojoj smo očekivali negativnu korelaciju emocionalnosti sa stavom prema akademskom varanju. Smatrali smo da će učenici koji postižu nizak rezultat na dimenziji emocionalnosti imati stavove po kojima varanje smatraju prihvatljivijim oblikom ponašanja. Razlog zbog kojeg nismo potvrdili našu hipotezu mogao bi biti taj da mjereći stav, sudionici nisu iskazivali impulzivnost koja bi lakše isplivala ukoliko bi mjerili ponašanje. Mjereći ponašajni aspekt varanja, smatramo da bi povezanost bila vjerojatnija, budući da će ponašanje koje se odvija u konkretnoj situaciji lakše pokazati impulzivnost sudionika. Smatramo da bi se učenici koji su impulzivni upuštali u nepoželjne aktivnosti varanja, međutim to ne znači da je njihov stav prema varanju u skladu s njihovim potencijalnim ponašanjem, jer ispitivanjem stavova ne mjerimo realnu situaciju u kojoj se varanje odvija. Moguće je da su njihovi stavovi suprotni ponašanju jer svoje stavove ne donose impulzivno, njih formiraju procesom socijalizacije te dimenzija emocionalnosti vjerojatno nema utjecaj na formiranje stava prema akademskom varanju. Hipotezu smo postavili prema nalazima Digmana, odnosno Digmanovom faktoru alpha koji odgovara konstruktu integriteta, a uključuje savjesnost, ugodnost i emocionalnu stabilnost. Smatramo da bi učenici koji

imaju razvijeni integritet, odnosno akademski integritet, trebali imati negativnije stavove prema varanju. Prijašnja studija je pokazala slabu pozitivnu korelaciju neuroticizma s varanjem. Muhammad i Nazir (2011) nisu našli nikakvu povezanost neuroticizma s varanjem. Bolin (2004) je zaključilo da je nedostatak kontrole povezan s varanjem, kao i što su Anderman i suradnici (2010) zaključili za impulzivnost, a obje su osobine neuroticizma. Osobe koje postižu niske rezultate na dimenziji emocionalnosti ne bježe od opasnih situacija i nisu jako zabrinute čak i u stresnim situacijama, stoga je vrlo lako pretpostaviti hipotezu o smjeru povezanosti ove dimenzije sa stavovima prema akademskom nepoštenju.

Ugodnost

Za ugodnost smo postavili hipotezu prema kojoj očekujemo negativnu povezanost sa stavovima prema akademskom varanju. Korelacija dimenzije ugodnosti sa stavom prema akademskom varanju u našem je istraživanju iznosila $r=0.11$; $p>0.05$. Ova korelacija također nije u skladu s hipotezom koju smo postavili. Ne samo da nismo dobili značajnu negativnu korelaciju između ugodnosti i stava prema akademskom varanju, nego se ona pokazala u suprotnom smjeru od onog smo očekivali. Nekooperativnost svojstven niskoj ugodnosti predstavlja jedan od glavnih razloga zbog kojeg su rezultati u našem istraživanju u suprotnosti s našim očekivanjima. Mogući uzrok ovakvom nalazu mogao bi biti baš u samom razlogu zbog kojeg smo pretpostavili suprotno, u kooperativnosti. Postoji mogućnost da se kooperativnost odnosi na suradnju s drugim učenicima i time pomaganje drugima kroz varanje. U Upitniku stavova prema akademskom nepoštenju imamo česticu „Smatram da je u redu varati ako ću tako pomoći kolegi/ci.“. Ova čestica, iako pozitivno boduje stav prema varanju, pozitivno boduje i ugodnost, ovisno o tome je li sudioniku važnija kooperativnost s profesorom ili kolegama u razredu.

Kao što je već napomenuto, polazište nam je bio Digmanov alpha koji uključuje savjesnost, ugodnost i emocionalnu stabilnost, a predstavlja integritet, stoga pretpostavljamo da bi učenici koji postižu visoke rezultate na dimenziji ugodnosti trebali imati negativnije stavove prema akademskom nepoštenju. Niska ugodnost čini

sevažna zavaranje, s obzirom na to da su karakteristike ove osobine ličnosti izlaganje sukobima i nedostatak suradnje (Costa i McCrae, 1992). Konstrukt mračne trijade uključuje makijavelizam, narcizam i psihopatiju. Od svih osobina modela Velikih Pet, samo se niska ugodnost preklapa sasvim osobinama iz mračne trijade i to značajno (Paulhus & Williams, 2002; prema Williams, Nathanson i Paulhus, 2010).

Savjesnost

Sljedeća je hipoteza koju smo pretpostavili bila ta da će savjesnost biti negativno povezana sa stavom prema akademskom nepoštenju. U našem smo istraživanju između savjesnosti i stava prema akademskom varanju dobili korelaciju od $r = -0.32$; $p > 0.01$ čime smo potvrdili našu hipotezu o negativnoj povezanosti savjesnosti sa stavom prema akademskom varanju. U skladu s tom hipotezom dobivene su značajne negativne korelacije sa savjesnostima kao i ugodnostima u drugim istraživanjima. Varijabla Velikih Pet najviše teorijskih pretpostavki o povezanosti varanja s dimenzijom ličnosti je niska savjesnost. Kako nam je polazište za hipotezu predstavljao Digmanov alpha faktor, smatramo da će osobe razvijenog integriteta stvoriti negativnije stavove prema varanju. Vrlo je malo istraživanja koja su se bavila ovim pitanjem, ali savjesnost ima jasne konceptualne poveznice s poštenjem (Emler, 1999). U istraživanju Hetheringtona i Feldmana (1964; prema Nathanson, Paulhus, Williams, 2005) pokazalo se da će učenici koji imaju izraženu nisku odgovornost vjerojatnije varati. U istraživanju Nathansona, Paulhusa i Williams (2005) dobivena je korelacija varanja sa savjesnosti koja je bila u očekivanom smjeru, ali vrlo mala i marginalno značajna ($r = -0.09$ i $p < 0.08$). Aspekti niske savjesnosti kao što su neodgovornost, dezorganizacija, i impulzivnost najvjerojatnije doprinose varanju (Hogan & Hogan, 1989; prema Nathanson, Paulhus, Williams, 2005). Još jedan od razloga za našu hipotezu je bio taj da savjesni studenti imaju tendenciju bolje se pripremiti i, stoga, imaju manju potrebu za varanjem. Međutim, savjesnost ima i jako ambicioznu komponentu zbog čega su pojedinci skloni varanju da bi postigli više, bez obzira koliko se pripremili. (Costa i McCrae, 1999). Kao suradnici (2007; prema DeAndrea, Carpenter, Shulman, Levine, 2009) su ispitali odnos varanja i razboritosti, faktora koji se pojmovno i empirijski korelira sa savjesnošću. Iako razboritost nije bila značajno povezana pojavom

varanja, bila je negativno povezana s razmatranjem o nedoličnom ponašanju i pozitivno povezana s izvještavanjem o varanju drugih, a što nam daje dobre razloge za našu hipotezu da su stavovi prema varanju u negativnoj korelaciji sa savjesnosti. (Nathanson, Paulhus, Williams, 2005). Savjesnije osobe imaju negativnije stavove prema akademskom nepoštenju. Savjesne osobe su odlučne, promišljene, točne, pouzdane, uspješne na akademskom polju te obavljaju uredno svoje dužnosti, stoga se rjeđe ili nikad ne upuštaju u radnje poput varanja, a imaju i negativne stavove prema takvom ponašanju. Ljudi koji postižu niske rezultate na savjesnosti, vjerojatnije će imati lošiji akademski uspjeh i vjerojatnije će koristiti načine da izbjegnu ili lakše riješe obaveze tako da varaju u svom akademskom obrazovanju.

Savjesnost se može definirati kao nepatološki oblik opsesivno-kompulzivne ličnosti koju karakterizira potreba za radom i redom (Matešić, 2004). Osobe s visokim rezultatom na savjesnosti su skrupulozne, a osobe s niskim rezultatom savjesnosti su opuštenije u nastojanju da ostvare svoje ciljeve, a pritom se ne drže strogo moralnih načela i manje ih primjenjuju. Kako sve teorije, prošla istraživanja, pa čak i a priori pretpostavke idu u smjeru dobivenog rezultata, zaključujemo da savjesni ljudi imaju negativnije stavove prema akademskom nepoštenju nego što to imaju nesavjesni pojedinci.

Ekstraverzija

Za ekstraverziju, nismo postavili hipotezu budući da nemamo dovoljno dokaza ni razloga zbog kojih bi pretpostavili smjer povezanosti ili izostanak povezanosti ove dimenzije ličnosti i stava prema varanju. U našem istraživanju, rezultati su pokazali da korelacija između ekstraverzije i stava prema varanju iznosi $r=0.14$; $p>0.05$, odnosno, korelacija je bila niska i nije bila značajna. Ovim nalazom smo zaključili da ne postoji značajna korelacija između dimenzije ekstraverzije i stava prema varanju. Studije o ekstraverziji i varanju dale su dvosmislen rezultate. Cizek (1999; prema Nathanson, Paulhus, Williams, 2005) je izvijestio da je utri od četiriju studija o ekstraverziji pokazalo male značajne pozitivne korelacije s varanjem. Međutim, Jackson i suradnici (2002) su dobili negativnu,

dodušeslabupovezanostekstraverzije i varanja. Isto tako, istraživanjima su pokazale slabu stabilnost (iako dosljedno pozitivnu) korelacije s varanjem (Jackson, Levine, Furnham, i Burr, 2002). U skladu s ovim istraživanjima mogli smo postaviti i hipotezu da će ekstraverzija biti pozitivno povezana sa stavom prema varanju zbog pretpostavke da ekstrovertirane osobe imaju veću potrebu za traženjem uzbuđenja te da su bezbrižnije i pustolovne. Zbog toga pretpostavljamo da bi imali stavove prema kojima im je varanje prihvatljiv oblik ponašanja. Kao što je već navedeno, studije su dale dvosmislene rezultate o ovoj povezanosti, stoga nas ovaj nalaz ne iznenađuje. Nemamo mnogo teoretskih pretpostavki o utjecaju ekstraverzije na stav prema varanju, kao ni na ponašajni aspekt varanja. Mogli smo stvoriti i hipotezu u suprotnom smjeru, koju bi objasnili na način da ekstroverti imaju veću potrebu za traženjem dodatnog uzbuđenja, što je odlika potrebe za spoznajom za koju zatim možemo postaviti hipotezu da će negativno korelirati s varanjem u bilo kojem obliku. Ranija istraživanja, kao i naše, nisu utvrdila povezanost ekstraverzije i varanja, stoga smatramo da se ovim pitanjem još treba baviti.

Otvorenost prema iskustvu

Što se tiče dimenzije otvorenosti prema iskustvu, hipotezu nismo postavljali, zbog vrlo malobrojnih istraživanja na ovom polju, kao i pretpostavkama zbog kojih bi povezanost mogli očekivati u bilo kojem smjeru. U našem smo istraživanju između otvorenosti prema iskustvu i stava prema varanju dobili korelaciju od $r=0.17$; $p>0.05$. Povezanost se pokazala niskom i slabom, međutim, to dosljedno pokazuju i prijašnje studije. Pojedinci koji postižu visoke rezultate na dimenziji otvorenosti prema iskustvu ne stvaraju negativnije ni pozitivnije stavove prema akademskom nepoštenju zbog svoje osobine. Jedino veće prethodno istraživanje koje se bavilo otvorenosti prema iskustvu nije uspjelo utvrditi značajnu povezanost sa varanjem (Nathanson i sur., 2005). Otvorenost prema iskustvu sada nije pokazala povezanost s varanjem. Ovu dimenziju opisuje potreba za intelektualnim izazovima, sklonost razmišljanju i originalnosti pa je ovo jedini razlog da smatramo da bi takve osobe mogle imati stavove po kojima opravdavaju varanje. Sposobnost osoba koje su visoko na dimenziji otvorenosti prema

iskustvu jednog misli izvan okvira, odnosno, sposobnost divergentnog razmišljanja i kognitivne fleksibilnosti možda mogu pogodovati nepoštenju. Kreativan pojedinac može zamisliti nove i originalne načine kako zaobići moralna pravila, dok kognitivna fleksibilnost može dopustiti da ih reinterpretiramo tako da opravdamo moralne prijestupe. Kao što je već napomenuto, zbog ovih pretpostavki o smjeru povezanosti, nismo postavljali hipotezu. Nathanson, Paulhus i Williams navode da uloga otvorenost prema iskustvu i ugodnost u varanju još treba proučavati. Ovo također smatramo i mi jer do sada nije provedeno dovoljno istraživanja na ovom polju.

Poštenje-poniznost

Sljedeća hipoteza koju smo postavili odnosila se na povezanost dimenzije poštenje-poniznost sa stavom prema akademskom nepoštenju. Korelacija između dimenzije poštenje-poniznost i stava prema akademskom varanju iznosila je $r = -0.41$; $p < 0.01$. Ovim smo potvrdili našu hipotezu da što su osobe više na dimenziji poštenje-poniznost, to imaju negativnije stavove prema akademskom nepoštenju. Po hipotezi smo predviđali da će poštenje-poniznost biti negativno povezano sa stavom prema akademskom varanju. Poštenje-poniznost obuhvaća značajke kao što su iskrenost, poštenje, iskromnost, odnosu, nalukavstvo, pretencioznost i pohlepu (Lee & Ashton, 2005). Poštenje-poniznost pokazuje snažnu negativnu korelaciju s mračnom trijadom, kao i sa samoizvješćima o akademskom varanju (Marcus, Lee, i Ashton, 2007). Faktor poštenje-poniznost pokazuje snažnu negativnu korelaciju sa samoizvješćima o akademskom varanju (Marcus, Lee, i Ashton, 2007). Također, vrlo je jednostavno stvoriti pretpostavke o povezanosti ove dimenzije sa stavom prema varanju. Osobe s vrlo visokim rezultatima na dimenziji poštenje-poniznost izbjegavaju manipuliranje drugima za osobnu korist, ne osjećaju potrebu za kršenjem pravila, nezainteresirani su za luksuz i miraskošii ne osjećaju da zavrjeđuju nekakvo posebno pravo zapoviješenim socijalnim statusom. Isto tako, osobe s vrlo niskim rezultatima na ovoj dimenziji laskat će drugima da dobiju ono što žele, skloni su kršiti pravila zbog osobnog profita, motivirani su za stjecanjem materijalnog bogatstva i imaju snažan osjećaj važnosti. Prema našoj hipotezi dimenzija poštenje-poniznost negativno će korelirati sa stavom prema varanju. Ovu smo hipotezu potvrdili u našem istraživanju. Budući da se u našoj kulturi na akademsko nepoštenje gleda kao na

jedan nepošten način ponašanja, po značenju dimenzije poštenje-poniznost, osobe koje postižu visoke rezultate ne osjećaju potrebu za kršenjem pravila, odnosno varanjem, stoga su i stavovi takvih osoba takvi da se ne slažu s akademskim varanjem kao prihvatljivim oblikom ponašanja. Ovaj zaključak smo i očekivali, ne samo s obzirom na zaključke prošlih studija, već i po značajkama same dimenzije.

Dob i spol

U istraživanju smo imali još dvije varijable. To su bile dob i spol. Nismo postavili nikakve hipoteze što se tiče ovih varijabli, budući da nam cilj istraživanja nije bio ispitati povezanost s navedenim varijablama, pa prema tome nismo ni uzeli uzorak koji bi bio prikladan za ispitivanje ovih varijabli. Unatoč tome, ispitali smo povezanost varanja s varijablama dob i spol.

Dob:

Korelacija između dobi i stava prema varanju se pokazala značajnom i iznosila je $r = -0.28$; $p < 0.01$. Rezultat je pokazao da što su učenici stariji, to su im stavovi prema varanju negativniji. Ovaj bi rezultat mogao proizlaziti iz maturacije učenika, odnosno moralnog razvoja koji je ubrzan u razdoblju adolescencije koje je pod velikim utjecajem okoline, a koja na varanje gleda kao na nemoralan i nepošten način ponašanja. Učenici bi zbog maturacije mogli početi više cijeniti znanje i zbog skorih životnih promjena odlaska na studij razviti uvid u opasnosti varanja i posljedice koje varanje donosi, u prvom redu na nedostatak znanja. Sljedeća pretpostavka koju možemo iznijeti odnosi se na promjene u samopoštovanju od adolescencije do odrasle dobi. Samopoštovanje kao percepcija sebe kao osobe kakvom želimo biti, moglo bi utjecati na to da stariji učenici sebe ne žele smatrati „varalicama“ i stoga stvaraju veće samopoštovanje. Još jedna pretpostavka koju možemo ponuditi odnosila bi se na moralni razvoj pojedinca po Kholbergovoj teoriji moralnog razvoja. Smatramo da razlog zbog kojeg stariji učenici stvaraju negativnije stavove prema varanju, može biti prijelaz s trećeg stupnja na četvrti stupanj konvencionalne faze. Odnosno, učenici prelaze sa stupnja na kojem postaju svjesni osjećaja i interesa drugih te su sposobni staviti sebe u situaciju drugoga na

stupanj na kojem smatraju da je ispravno pridržavati se pravila i poštivati autoritet te mogu zauzeti gledište društvenog sustava, a ne drugih pojedinaca (Pennington, 2001). Na ovaj način učenici postaju svjesniji posljedica i opasnosti varanja. Zadnja hipoteza za objašnjenje nalaza istraživanja odnosi se na to da stariji učenici stvaraju osjećaj pripadanja sa školom kao i na to da stvaraju osobnije veze s profesorima, stoga imaju negativnije stavove prema varanju. Različite studije bavile su se nepoštenim akademskim ponašanjem studenata obzirom na dob. Naš nalaz daje optimistični pogled na problem varanja, stoga možemo zaključiti da bi se na ovaj problem trebalo utjecati puno ranije da se unaprijed stvore vrijednosti, ponašanja i stavovi koji će biti u skladu s maturacijom učenika. Prijašnji rezultati, su pokazali da mlađi učenici češće sudjelovali u varanju od svojih starijih kolega. Jednako gledanja na ovaj fenomen odnosi se na to da u mlađoj dobi učenici imaju svoj vlastiti etički kodeks kako se ponašati u društvu. Međutim, kako djeca odrastaju, pokazuju više moralnosti u svojim ponašanjima i postaju već filozofi (Nazir, Muhammad, Nawaz, 2011). Mlađi studenti i oni studenti koji nisu u braku su tolerantniji prema varanju nego stariji oženjeni studenti (Whitley i sur., 1998; prema Menon i Sharland, 2011). Ovi nalazi također su podržani od strane Coombea i Newmana (1997) koji su dokazali da su pojedinci mlađoj dobi manje etični nego stariji studenti.

Spol:

Još jedna varijabla koju smo imali u istraživanju odnosila se na spol. Point-biserijalni koeficijent korelacije pokazao je korelaciju od $r = -0.06$; $p < 0.05$ za povezanost muškog spola sa stavom prema varanju. U našem istraživanju imali samo 19 sudionika, naspram 84 sudionica. Zbog ovog razloga, uzorak muških sudionika bio je manji od 30, a budući da je uzorak mali, nije bilo opravdano raditi statističku obradu. Iako smo je proveli, ona nije pokazala nikakvu statistički značajnu razliku između spola i stava prema varanju. Većina nalaza obzirom na spol u akademskom nepoštenju je još uvijek dvojben. Žene dosljedno izvješćuju o varanju više nego što čine muškarci na fakultetima (DeAndrea, Carpenter., Shulman, Levine, 2009). Muški izvješćuju da varaju

više od žena daju više pozitivnih stavova prema varanju od žena (Whitley i sur., 1999; prema Chun-Hua i Ling-Yu, 2007). S obzirom na rezultate našeg istraživanja, možemo ponuditi teorije koje bi mogle objasniti ovu povezanost. Jedno objašnjenje je uloga spola u socijalizaciji, odnosno tvrdnja da se žene socijaliziraju na drugačiji način od muškaraca i tako gledaju na varanje negativnije. Žene pokušavaju izbjegavati negativne posljedice varanja i češće djeluju u skladu s etikom. Ovo je konzistentno kod žena zbog averzije prema riziku koji je kod njih više izražen. Muškarci više riskiraju i više se fokusiraju na dobit koja dolazi varanjem, nego na moguće posljedice. (Becker i Ulstad, 2007.) Drugo objašnjenje bila bi nadogradnja prvog, tako da u obzir uzimamo i kulturalni aspekt. Ukoliko kultura nagrađuje i potiče maskulinost kod muškaraca, oni bi mogli varanje gledati kao oblik maskulinog ponašanja zbog rizičnosti tog načina ponašanja.

6. OGRANIČENJA I PREPORUKE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Naše je istraživanje sadržavalo više nedostataka. Kao prvo, varanje nije ponašanje koje možemo gledati kao broj vrlo sličnih načina ponašanja, a običajna praksa po kojoj se varanje gleda kao cjelina može zanemariti važne interakcije između pojedinih vrsta varanja, kao i različite percepcije pojedinih vrsta varanja. U našem smo istraživanju varanje gledali kao cjelinu pod općim nazivom „akademsko varanje“, međutim, nismo napravili nikakvu distinkciju između oblika varanja. Nečiji stav prema prepisivanju se možda razlikuje od stava prema plagiranju ili šaptanju ili bilo kojem drugom obliku akademskog nepoštenja. Dakle, buduća istraživanja varanja trebaju napraviti jasnu distinkciju među vrstama varanja kako bi bolje razumjeli motivaciju i uzroke akademskog nepoštenja u cjelini. Drugi nedostatak koji treba spomenuti je problem uzorka. Iako smo imali 103 sudionika, uzorak koji smo imali u našem istraživanju relativno je malen, te smatramo da bi veći uzorak možda dao drugačije rezultate. Smatramo da bi za ovakvo istraživanje trebali imati mnogo veći uzorak, što se i pokazalo smanjenim vrijednostima pouzdanosti HEXACO-PI-(R) inventara ličnosti. U istraživanju su sudjelovali samo učenici trećih i četvrtih gimnazijskih razreda iz jedne srednje škole, zbog čega je uzorak bio vrlo homogen pa je generalizacija rezultata ograničena. Vezano uz nedostatak koji se tiče uzorka, u našem istraživanju distribucija rezultata dobivenih Upitnikom stavova o akademskom varanju razlikovala se od normalne, međutim ne možemo sa sigurnošću tvrditi da bismo došli do istog zaključka ukoliko bi naš uzorak bio veći i reprezentativniji. Podaci Upitnika stavova prema akademskom nepoštenju formirali su negativno asimetričnu distribuciju. Zaključujemo da sudionici u našem uzorku imaju pozitivnije stavove prema varanju nego što smo to očekivali po pretpostavci normalne distribucije. Ovaj nalaz mogao je biti rezultat nedostatka našeg uzorka koji je bio premali, utjecaja provedbe istraživanja, konstrukcije čestica, odnosno samog upitnika koji nije upotrebljavan prije, već je konstruiran za potrebe ovog istraživanja, o čemu govori sljedeći navedeni nedostatak, a također nije konstruiran na način da je prvo proveden pa da su odabrane najprikladnije čestice s obzirom na predmet mjerenja. Sljedeći nedostatak našeg istraživanja odnosi se

na utvrđivanje pouzdanosti Upitnika stavova o akademskom nepoštenju. U našem smo istraživanju pouzdanost odredili metodom unutarnje konzistencije, međutim, smatramo da bi trebali koristiti i metodu test-retest i/ili metodu paralelnih formi ako ćemo imati još jedan paralelni upitnik koji mjeri stavove prema varanju. Još jedan nedostatak koji smo već napomenuli u raspravi odnosi se na česticu „Smatram da je u redu varati ako ću tako pomoći kolegi/ci.“ u Upitniku stavova prema akademskom nepoštenju. Čestica osim što pozitivno boduje stav prema varanju, vjerojatno pozitivno boduje i ugodnost, stoga stvara pozitivnu korelaciju neovisno o stvarnoj prirodi korelacije između te dvije varijable. Smatramo da je ova čestica trebala biti drugačije formulirana i zasigurno predstavlja jedan od nedostataka ovog istraživanja. Riječ „kolega“ trebali smo zamijeniti nekom neutralnijom riječi i na taj način moguće izbjeći to da česticom mjerimo i neki drugi konstrukt, u prvom redu altruizam, osim varanja.

Jedan od problema ovakvog istraživanja općenito je osjetljiva priroda konstrukta koji ispituje. Postoji opasnost od davanja socijalno poželjnih odgovora, a ovaj smo problem pokušali neutralizirati osiguranom anonimnosti. Potencijalne nedostatke istraživanja imamo i u samoj provedbi upitnika. Upitnik smo provodili na zadnjim satovima nastave kad su učenici bili najumorniji pa je upravo umor mogao utjecati na njihove rezultate. Činjenica da je istraživanje provedeno grupno mogla je umanjiti osjećaj anonimnosti ili skretati rezultate zbog međusobne usporedbe, pogotovo zbog osjetljivosti teme, unatoč uputi da svaki učenik radi za sebe. Na kraju valja napomenuti mogućnost da su sudionici zbog osjetljivosti teme nesvjesno davali socijalno poželjnije odgovore jer bi na taj način očuvali samopoštovanje i pozitivnu sliku o sebi.

7. PRAKTIČNE IMPLIKACIJE

Što se tiče praktičnih implikacija našeg istraživanja, prvo treba navesti da postoji određeni nesklad između stavova i ponašanja. Međutim, u našem se istraživanju pokazao relativan sklad između istraživanja koja su proučavala ponašajnu komponentu varanja i stavova prema varanju koje smo mjerili u našem istraživanju. Stavove je mnogo lakše ispitati nego ispitati ponašanja u stvarnim uvjetima i oni nam mogu dati dobar uvid u ozbiljnost situacije i potencijalnu opasnost devijantnog ponašanja. Hilbert (1987; prema Harper, 2006) je pronašao značajne, pozitivne korelacije između neetičkih kliničkih radnji i akademskog nepoštenja. Neetička klinička ponašanja bile su radnje kao što je uzimanje bolničkih imovina, laganje o tome da je zaposlenik bolestan, raspravljanje o pacijentima na neprikladnim mjestima, falsificiranje dokumentacije te dolazak na posao pod drogama i/ili utjecajem alkohola. Ovakvi nam nalazi govore o tome da ako na vrijeme ne djelujemo na prevenciju varanja, posljedice mogu biti vrlo opasne jer se ovakav način ponašanja nastavlja i u profesionalnom životu. Nastavnici se fokusiraju na uklanjanje ponašanja varanja kada se ono pojavi, kao i na to da se identificira počinitelj (Whitley i Keith-Spiegel, 2002). Računalni programi, kao što su Signum i S-check, koji rade na principu da računaju obrasce odgovaranja na pitanja s višestrukim izborom, mogu pomoći prevladati neke od tih problema. Kad je sumnjivo ponašanje primijećeno u vrijeme ispita, računalni softver je neprocjenjiv alat jer uočava pretjerane sličnosti između ispita. Zapravo, jednostavno objavljivanje da će se koristiti program može smanjiti varanje. Zbog toga predlažemo da preventivni pristup varanju bude djelotvorniji. Tehnike za prevenciju varanja detaljno su istraživali Whitley i Keith-Spiegel (2002), a zaključili su da alternativni oblici sprečavanja varanja, poput slučajnog rasporeda pitanja za svakog studenta ili najave da će program biti proveden može utjecati na prevenciju, što je bolje od kažnjavanja. Na primjer, profesionalni etički kodeks, sličan akademskom kodeksu časti, može promovirati praksu i okruženje koje cijeni integritet. Treba jačati etiku i ustrajnost u akademskom, kao kasnije i na radnom mjestu, a osim toga, naglasak treba biti na učenju zbog učenja i pronalaženju načina za povećanje interesa i angažmanu sadržaju, za razliku od naglašavanja samo cilja i

postizanje nekog krajnjeg rezultata, jer tako se može smanjiti ponašanja koja se odnose na varanje. Budući da je problem varanja vrlo ozbiljan i rezultira vrlo štetnim posljedicama, smatramo da je nužno i najefikasnije od početka školovanja razvijati etički kodeks i poticati akademski integritet na razini škole, budući da je vrlo teško intervenirati na nekoj višoj razini. Činjenica da je čestica „Varati na kontrolnim ispitima i školskim obavezama je vrlo nepošteno prema profesoru i učenicima koji ne varaju.“ postigla najniži prosječni rezultat, odnosno sudionici su se najmanje slagali s njom, naglašava ozbiljnost problema. Učenici bi trebali učiti o osobnim i društvenim posljedicama ovakvog ponašanja te u skladu s tim, trebalo bi uvesti i sustav kažnjavanja i nagrade. Smatramo da bi se na problem učinkovito djelovalo tako da se „sasiječe u korijenu“. Ovu vrstu naučenog ponašanja vrlo je teško mijenjati jer funkcionira na principu potkrjepljenja. Važno je napomenuti da stav prema akademskom nepoštenju kod učenika djeluje na stav prema akademskom nepoštenju samih profesora. Ako profesori odluče ignorirati takvo ponašanje, što nije rijedak slučaj jer ne žele narušiti ugled institucije, strukturu razreda ili jednostavno izbjegavaju sukobe, takvim ponašanjem mogu učvrstiti pozitivne stavove i ponašanja prema varanju. Tim se načinom ponašanja i stavovi učvršćuju zbog utjecaja učenja modeliranjem, jer ako profesor odobrava ovakvu situaciju, odobravaju je i učenici. Potrebno je promicati strategije otvorenih dijaloga između profesora i studenata. Svakoj skupini treba pružiti priliku da definiše što za njih predstavlja akademsko nepoštenje i neprofesionalno ponašanje, kao i razloge za ta uvjerenja. Ovaj diskurs će omogućiti grupama da vide tuđa gledišta, a možda bi i tako došli do neke zajedničke točke razumijevanja. Profesori mogu pomoći studentima da shvate implikacije posljedice određenih ponašanja (Aaron, Simmons, Graham-Webb, 2011). Kako je već navedeno, zbog razvoja tehnologije varanje je u porastu jer tehnologija dopušta nove i inovativne načine varanja, stoga je još jedan dobar način prevencije varanja i zabrana tehnologije u razredu. Zabranom bi mogli utjecati na stav prema varanju zbog iskazivanja ozbiljnosti i neetičnosti ovakvog ponašanja. Ono što zaključujemo je da bilo kakav oblik prevencije varanja je bolji od kažnjavanja, budući da je teško mijenjati stavove ovako averzivnom tehnikom, a i manje je uspješno. Ispitati stav učenika ili zaposlenika ne zahtijeva mnogo posla, a daje mnogo informacija o stanju u školstvu ili poslu. Ovim uvidom mogli bismo reagirati na vrijeme i pokušati utjecati na klimu i

kodeks časti kojim bi smanjili prevalenciju varanja i time povećali kvalitetu u obrazovanju i radu.

8.ZAKLJUČAK

Istraživanje je provedeno na 103 učenika između dobi od 16 do 18 godina. Učenici su bili polaznici tri treća i dva četvrta razreda gimnazije u Srednjoj školi Ivanec. Istraživanje je pokazalo da osobine ličnosti, savjesnost i poštenje-poniznost koje smo mjerili HEXACO-PI-(R) inventarom ličnosti statistički značajno negativno koreliraju sa stavom prema varanju koji smo mjerili Upitnikom stavova o akademskom nepoštenju. Ostale osobine ličnosti nisu pokazale značajnu povezanost s akademskim nepoštenjem. Također se pokazalo da postoji značajna negativna povezanost između dobi i stava prema varanju, odnosno, što su učenici stariji, to više izvješćuju da su im stavovi prema varanju negativniji.

9.LITERATURA

- Aaron, L., Simmons, P. i Graham -Webb ,D. (2011). Academic Dishonesty and Unprofessional Behavior. *Radiologic technology*, November/December 2011, 83, 133-140.
- Allport, G.W. (1935). Attitudes. *Handbook of Social Psychology*, 798–844.
- Anderman, E. M., Cupp, P. K., & Lane, D. (2010). Impulsivity and academic cheating. *The Journal of Experimental Education*, 78, 135–150.
- Ashton, M.C. & Lee, K. (2005). Honesty-Humility, the Big Five, and the Five-Factor Model. *Journal of Personality*, 73, 5, 1321–1354.
- Babarović, T., Šverko, I. (2012). Adaptacija i validacija HEXACO-PI-(R) inventara ličnosti. *Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru* , 69-69
- Becker, D.A. & Ulstad, I. (2007). Gender Differences in Student Ethics: Are Females Really More Ethical? *Plagiarism: Cross Disciplinary Studies in Plagiarism, Fabrication, and Falsification*, 77-91
- Bernd, M., Höft, S. i Riediger, M. (2006). Integrity Tests and the Five-Factor Model of Personality: A Review and Empirical Test of Two Alternative Positions. *International Journal of Selection and Assessment*, 14, 113-130
- Boies, K., Yoo, T.-Y., Ebacher, A., Lee, K. i Ashton, M. C. (2004). Psychometric properties of the French and Korean versions of the HEXACO Personality Inventory. *Educational and Psychological Measurement*, 64, 992-1006.
- Bolin, A.U. (2004). Self control, perceived opportunity, and attitudes as predictors of academic dishonesty. *Journal of Psychology: Interdisciplinary & Applied*, 138(2), 101-114
- Callahan, D. (2004). *The Cheating Culture: Why More Americans Are Doing Wrong to Get Ahead*. Harcourt. Orlando, FL.
- Chun-Hua, S.L. i Ling-Yu, M.W. (2007). *Academic dishonesty in higher education - a nationwide study in Taiwan*. Springer Science+Business Media B.V.

- Costa, P. T., Jr., & McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI): Professional manual*. Odessa, FL: PAR.
- Coombe, K., i Newman, L. (1997). Ethics in early childhood field experiences. *Journal for Australian Research in Early Childhood Education*, 1, 1-9.
- DeAndrea, D.C., Carpenter, C., Shulman, H., Levine, T.R. (2009). The relationship between cheating behavior and sensation-seeking. *Personality and Individual Differences*, 47, 944–947.
- Diekhoff, G.M., Labeff, E.E., Shinohara, K., Yasukawa, H. (1999). College Cheating in Japan and the United States. *Research in Higher Education*, 40, 3, 343-353.
- Digman, J. M. (1997). Higher-order factors of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1246–1256.
- Fishbein, M., i Ajzen, I. (1974). Attitudes towards objects as predictors of single and multiple behavioral criteria. *Psychological Review*, 81, 59-74.
- Emler, N. (1999). Moral character. *Contemporary theory and research*, 377–404.
- Hamlen, K.R. (2012). Academic dishonesty and video game play: Is new media use changing conceptions of cheating? *Computers & Education*, 59, 1145–1152.
- Harper, G.M. (2006). High tech cheating. *USA Nurse Education Today*, 26, 672–679.
- Jackson, C.J., Levine, S.Z., Furnham, A., Burr, N. (2002). Predictors of Cheating Behavior at a University: A Lesson From the Psychology of Work. *Journal of Applied Social Psychology*, 32, 5, 1031–1046.
- Lambert, K., Ellen, N., Taylor, L. (2000). *Prevalence of Academic Dishonesty in Tertiary Institutions: The New Zealand Story*. School of Business: Christchurch College of Education
- Marcus, B., Lee, K. i Ashton, M. C. (2007). *Personality dimensions explaining relationships between integrity tests and counterproductive behavior: Big Five, or one in addition?* *Personnel Psychology*, 60, 1-34.
- Matešić, K. ml. (2007). *Povezanost inteligencije i ličnosti sa školskim postignućem*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski Fakultet
- Mejovšek, M. (2003). *Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*. Naklada Slap, Jastrebarsko

- Muhammad,S.A.,Nazir, M.S.(2011). The Impact Of Personality Traits On Academicdishonesty Among Pakistan Students.*The Journal of Commerce*, 3,2, 50-61.
- Menon,M.K. i Alex Sharland,A. (2011). *Narcissism, Exploitative Attitudes, and Academic Dishonesty: An Exploratory Investigation of Reality Versus Myth*.University of South Alabama, Mobile, Alabama, USA. *Journal Of Education For Business*, 86: 50–55, 2011
- Nathanson,C., Paulhus,D.L.,Williams,K.M. (2005).Predictors of a behavioral measure of scholastic cheating: Personality and competence but not demographics.*Contemporary Educational Psychology*,31, 97–122.
- Nazir,M.S., Muhammad, S.A., Nawaz, M.M. (2011).Can Demography Predict Academic Dishonest Behaviors of Students? A Case of Pakistan.*SOURCE International Education Studies*, 4, 208.
- Ones, D. S., i Viswesvaran, C. (1998). The effects of Social Desirability and faking on personality and integrity assessment for personnel selection.*Human Performance*, 11, 245-269.
- Pedhazur-Schmelkin,L., Gilbert,K.A.,Silva, R. (2010). *Multidimensional Scaling of High School Students' Perceptions of Academic Dishonesty*. Hofstra University: West Islip Schools High School Perceptions
- Pennington, D.C. (2001). *Osnove socijalne psihologije*. Naklada Slap, Jastrebarsko.
- Petz,B. (2003).*Uvod u psihologiju*. Naklada Slap, Jastrebarsko
- Sendag,S., Duran,M. i Fraser,M.R. (2012).Surveying the extent of involvement in online academic dishonesty (e-dishonesty) related practices among university students and the rationale students provide: One university's experience.*Computers in Human Behavior*, 28, 849–860.
- Stephens, J.M., Romakin, V, Yukhymenko, M. (2010). Academic motivation and misconduct in two cultures: A comparative analysis of U.S. and Ukrainian undergraduates.*International Journal for Educational Integrity*,6, 47-60.
- Stern, E.B., & Havlicek, L. (1986). Academic misconduct: Results of faculty and undergraduate student surveys.*Journal of Allied Health*,15,129–142.
- Williams,K.M., Nathanson,C. i Paulhus,D.L.(2010). Identifying and Profiling Scholastic Cheaters: Their Personality, Cognitive Ability, and Motivation. *Journal of Experimental Psychology*, 16, 3, 293–307.
- Whitley,B.E.Jr., Keith-Spiegel,P. (2002). *Academic Dishonesty: An Educator's Guide*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum

<http://bib.irb.hr/prikazi-rad?lang=en&rad=584001>

http://hexaco.org/ScoringKeys_100.pdf

10. PRILOG

Tablica 4

Redni broj čestice	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.

Tablica interkorelacija rezultata na česticama Upitnika stavova o akademskom
nepoštenju na N=103

1.	1	0,67**	0,53**	0,59**	0,48**	0,37**	0,45**	0,49**	0,52**	0,27**
2.		1	0,42**	0,48**	0,63**	0,49**	0,52**	0,56**	0,56**	0,220*
3.			1	0,26**	0,36**	0,315**	0,33**	0,47**	0,47**	0,26**
4.				1	0,52**	0,27**	0,32**	0,39**	0,43**	0,23*
5.					1	0,47**	0,5**	0,41**	0,42**	0,23*
6.						1	0,57**	0,37**	0,36**	0,16
7.							1	0,39**	0,41**	0,19*
8.								1	0,6**	0,25*
9.									1	0,34**
10.										1

Tablica 5

Tablica interkorelacija rezultata dimenzija ličnosti HEXACO-PI-R inventara ličnosti na
N=103 sudionika

	savjesnos t	ugodnos t	ekstraverzij a	emocionaln a stabilnost	otvorenos t prema iskustvu	poštenje- poniznos t
savjesnost	1	0.04	0.15	0.01	-.07	-0.003
ugodnost		1	-0.01	-0.17	-0.13	0.18
ekstraverzij a			1	0.04	-0.14	-0.03
emocionaln a stabilnost				1	0.08	-0.18

otvorenost prema iskustvu					1	0.02
poštenje-poniznost						1

Tablica 6

Tablica deskriptivnih podataka rezultata HEXACO-PI-R inventara ličnosti na N=103 sudionika

	Minimum	Maximum	M	SD
savjesnost	29	72	52,63	8,444
ugodnost	28	66	45,46	7,900
ekstraverzija	33	70	55,10	7,919
emocionalna stabilnost	28	69	53,52	8,624
otvorenost prema iskustvu	35	75	54,62	8,258
poštenje-poniznost	34	76	53,94	8,566

Raspon rezultata: 16 do 80

Upitnik stavova o akademskom nepoštenju

Spol : M   Ž

Dob: _____ godina

ŠIFRA _____

Uputa :

Pred Vama se nalazi 10 tvrdnji vezanih uz Vaš stav prema akademskom varanju. Molim Vas da pročitate svaku tvrdnju i procijenite u kojem stupnju se slažete ili ne slažete sa njom. Zatim upišite svoj odgovor u prostor pored tvrdnje koristeći sljedeću skalu:

5 = u potpunosti se slažem

4 = slažem se

3 = niti se slažem, niti se ne slažem

2 = ne slažem se

1 = u potpunosti se ne slažem

Radite brzo, točno, ne razmišljate predugo o značenju tvrdnji i budite iskreni u odgovaranju.

1. Varanje na kontrolnom ispitu prihvatljiv mi je način ponašanja
2. Ako imam priliku varati, vjerojatno ću to i učiniti.
3. Nakon što sam varao/la na kontrolnom ispitu ili u školskoj obavezi, osjećam grižnju savjest.
4. Smatram da je u redu varati ako nisam imao/la vremena naučiti.
5. Radije ću varati, nego da dobijem lošu ocjenu.
6. Svi ostali varaju u školskim obavezama i na ispitima, stoga smatram da mogu i ja.
7. Smatram da je u redu varati ako ću tako pomoći kolegi/ci.
8. Smatram da ljudi koji varaju na kontrolnim ispitima i obavezama nisu poštteni, te trebaju snositi posljedice.
9. Smeta me kad učenici varaju u školskim obavezama i na ispitima.
10. Varati na kontrolnim ispitima i školskim obavezama je vrlo nepošteno prema profesoru i učenicima koji ne varaju.
